

**Житомирський державний університет імені І. Франка
Навчально-науковий інститут філології та журналістики
Кафедра теорії та історії світової літератури**

ПОЛІЛОГ

№ 1

**Науково-публіцистичний
студентсько-викладацький збірник**

Засновано у 2013 р.

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2013**

УДК 82–92 : 82.09

Головний редактор

Володимир Єршов, доктор філологічних наук

Відповідальний секретар

Ольга Коржовська, кандидат філологічних наук

Редакційна колегія:

Галина Бондаренко, кандидат філологічних наук

Галина Соболевська, кандидат філологічних наук

Наталія Астрахан, кандидат філологічних наук

Зоя Ржевська, старший викладач

Вікторія Білявська, асистент

Катерина Мельник, асистент

Верстка, технічне редагування

Жанна Ганько

Затверджено на засіданні
кафедри теорії та історії світової літератури
(протокол № 9 від 30 травня 2013 р.)

Державна реєстраційна служба України. Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія ЖТ № 184/561-Р від 04.04.2013 р.

ISSN 2311-1844

Адреса редакції:

Житомирський державний університет імені Івана Франка.
10008. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, корп. 4, ауд 503.
e-mail кафедри: zar.liter@gmail.com

© «Полілог», 2013.

ISSN 2311-1844

З М І С Т

Володимир ЄРШОВ. СЛОВО ВІД РЕДАКТОРА 5

ЕЙДОС ЗАРУБІЖНОГО

ТЕКСТУ

Петро БІЛОУС

ЛІКУВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЛІТЕРАТУРИ 9

Анастасія БІЛОУС

РОМАН КАРЕЛА ЧАПЕКА «ВІЙНА
З САЛАМАНДРАМИ» ЯК ЖАНР
РОМАНУ-ПЕРЕСТОРОГИ 12

Юлія БІЛОШИЦЬКА

ОБРАЗ БУНТІВНОЇ ЛЮДИНИ В
ПОВІСТІ ДЖЕРОМА СЕЛІНДЖЕРА
«НАД ПРІРВОЮ У ЖИТТІ» 18

Юлія БОЙКО

ЛИЦАРСЬКИЙ РОМАН «ТРИСТАН
ТА ІЗОЛЬДА»: СВОЕРІДНІСТЬ
ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ 26

Наталія БОРИСЕНКО

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ
ФАУСТОВСКОГО СЮЖЕТА В
РОМАНЕ ТОМАСА МАННА «ДОКТОР
ФАУСТУС» 35

Зоряна ГОЛОВЕЦЬКА

ПРОБЛЕМА АВТОРА ТА ЧИТАЧА
ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ В РОМАНІ
МИХАЙЛА БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР
І МАРГАРИТА» 41

Анна ГУБАРЕВА

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МОТИВОВ
ЕМОЦИОННОГО СТАНУ ГОЛОВНИХ
ГЕРОІВ У МІСТЕРІІ
Д. Н. Г. БАЙРОНА «КАЙН» 50

Надія ЗАБОЛОЦЬКА

БІБЛІЙНІ РЕМІНІСЦЕНЦІЇ В
РОМАНІ МИХАЙЛА БУЛГАКОВА
«МАЙСТЕР І МАРГАРИТА» 57

Анастасія ЛАВРОВА

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ДИЯВОЛА:
ВІД ТЕОЛОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ
ДО ХУДОЖНЬОЇ ПРАКТИКИ 66

Анастасія ЦЕРКОВНА

СИМВОЛІКА СМЕРТІ
У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ
ЕДГАРА АЛЛАНА ПО 73

У ПРОСТОРИ **ВОЛИНСЬКОГО ТЕКСТУ**

Софія ГУЗЕНКО

«ЖИТЕЙСКИЕ ИСТОРИИ»
В. С. КИРИЧАНСКОГО:
ПРОБЛЕМАТИКА, СТИЛЬ,
ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ 79

Анна ЄВПАК

ХУДОЖНЯ ТВОРЧИСТЬ
А. М. ЛІСОВСЬКОГО:
ПОЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА
ПРОБЛЕМАТИКА ПОЕЗІЇ 84

Марія ЄСАУЛОВА

ЛИРИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ЖЕНЩИНЫ В
ТВОРЧЕСТВЕ Г. Ф. БОНДАРЕНКО 91

Юліана КАЦЕМБА

ХУДОЖНЯ ПАРАДИГМА ІНШОСТІ В
«ЧОРНІЙ РАДІ» П. КУЛІША ТА
«СПОГАДАХ СОПЛІЦІ»
Г. ЖЕВУСЬКОГО 98

Ірина СТАРОВОЙТ
 ХУДОЖНЯ ПРОЗА
 Г. М. ЦИМБАЛЮКА: ПРОБЛЕМАТИКА
 ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ
 (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ
 «ЦІНА ПЕЧАЛІ») 103

Аліна СТРОЦЬКА
 ТИПОЛОГІЯ ТА СИСТЕМА ОБРАЗІВ
 ВОЛИНСЬКИХ ГАВЕНД МІХАЛА
 ЧАЙКОВСЬКОГО «ЗИМОВА НІЧ.
 СПОГАДИ З ГАЛЬЧИНА»,
 «ОСІННІЙ ДЕНЬ. СПОГАДИ З
 ГАЛЬЧИНА» ТА «САВЕЛІЙ.
 ПОЛКОВІ СПОГАДИ» 109

**СОБОР МУЗ:
 ПОЕТИЧНА СТОРІНКА**

Володимир БІЛОБРОВЕЦЬ 115
Галина БОНДАРЕНКО 116
Ольга ГАВРИЛОВА 117
Надія ЗАБОЛОЦЬКА 118
Ольга КОРЖОВСЬКА 119
Ольга КУЧУК 120
Антон ЛІСОВСЬКИЙ 121
Лілія МАСАН 122
Юлія МАРТИНЕНКО 123
Катерина МЕЛЬНИК 124
Ксенія МУЗИЧЕНКО 125
Марія РОЗБІЦЬКА 126
Леся САВЧУК 127
Аксінья СІНЬКО 128
Віра СМОЛЯР 129

Марина СУПРУНЕНКО 130
Микола ТИМОЩУК 131
Марія ХОМЧУК 132
Даша ШАБАЛІНА 133
Надія ШАНЮК 134
Марія ШОМКО 135
Леся ЯНЧЕВСЬКА 136

5-й ПОВЕРХ

Вікторія БІЛЯВСЬКА
 ОБ'ЄДНАНІ ІМЕНЕМ ЮЗЕФА ІГНАЦІЯ
 КРАШЕВСЬКОГО 138

**PERCONTATIO:
 ІНТЕРВ'Ю**

Катерина МЕЛЬНИК.
 «ПО СЕКРЕТУ» З ОЛЬГОЮ
 КОРЖОВСЬКОЮ.
Percontatio 141

ХРОНІКА КАФЕДРИ

2011 – 2013 рр. 147

БІБЛІЙНІ РЕМІНІСЦЕНЦІЇ В РОМАНІ МИХАЙЛА БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА»

Наскрізними ідеями у творчості письменника є ідея Свободи та ідея Милосердя. З метою найбільш адекватного втілення грандіозного авторського задуму показати ці одвічні людські цінності М. О. Булгаков звертається до канонічних Євангелій як своєї рідної метаметафори і трансформує події Святого Письма в образну систему роману. У статті досліджуються головні прийоми введення в художню тканину роману «Майстер і Маргарита» біблійних текстів, ремінісценцій, постійних рефренів та формул.

«Закатный» роман Михайла Опанасовича Булгакова «Майстер і Маргарита», над яким він працював 8 років (з 1932 року до останніх днів життя), мав довгу історію створення та велику кількість експериментальних назв. Спочатку М. О. Булгаков задумав написати роман про диявола. У першій редакції варіантами назв були: «„Черный маг“, „Копыто инженера“, „Жонглер с копытом“, „Сын В(елиара?)“, „Гастроль (Воладта?)“» [6, с. 458–459]. Друга редакція (до 1936 року) мала «подзаголовок „Фантастический роман“ и варианты названий: „Великий канцлер“, „Сатана“, „Вот и я“, „Шляпа с пером“, „Черный богослов“, „Он появился“, „Подкова иностранца“, „Он явился“, „Пришествие“, „Черный маг“ и „Копыто консультанта“» [6, с. 460]. Третя редакція «Майстра і Маргарити» була розпочата у другій половині 1936 року чи в 1937 році та «первоначально называлась „Князь тьмы“, но уже во второй половине 1937 г. появилось хорошо известное теперь заглавие „Мастер и Маргарита“» [6, с. 460]. М. Чудакова зазначає: «В поздних редакциях автор освободил фигуру Воланда от прямых ассоциаций с дьяволом (хромота, копыта – вспомним первые названия романа: «Копыто инженера», «Консультант с копытом») – и при этом рассчитывал на отождествление [8, с. 629].», тобто, образ диявола доповнювався новими деталями, модифікувався, але центральними персонажами роману стали Майстер і Маргарита. Історія назв роману свідчить про авторську націленість на містичне осмислення світу і на біблійні ремінісценції в цьому романі.

Основною темою роману М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» є романтичне кохання Майстра і Маргарити, яке рятує обох головних персонажів від втрати своєї особистості у тогочасній дійсності. Майстер знаходить музу, а Маргарита – сенс життя.

У романі М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» літературознавці виділяють три сюжетних лінії. Зокрема, Г. Лесскіс ділить твір на роман Майстра про Понтія Пілата і роман про долю Майстра [5]. М. Чудакова розмежовує роман надвоє: «новозаповітні» та «московські» розділи [9]. Б. Соколов виокремлює три частини: історична, демонологічна та сучасна сюжетні лінії [7]. Всі вищевказані класифікації доречні, але для аналізу роману з позицій художнього часопростору доцільніше виділити три змістових пласти (за Б. Соколовим):

1. Древній ершалаїмський світ – це історична частина роману;
2. Вічний потойбічний світ – це демонологія;
3. Сучасний московський світ – це реальність 20 – 30-х років ХХ ст.

В романі М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» біблійна матриця є і явною, і прихованою. Прямим натяком на біблійну тему є історія Ієшуа, викладена у «новозаповітних розділах» (2, 16, 25, 26).

У другому розділі про допит Ієшуа розповідає Воланд – очевидець: «Дело в том <...>, что я лично присутствовал при всем этом. И на балконе был у Понтия Пилата, и в саду, когда он с Каифой разговаривал, и на помосте, но только тайно, инкогнито, так сказать, так что прошу вас – никому ни слова и полнейший секрет!» [2, с. 44]. Іванові здалося, що він заснув: «Поэт провел рукою по лицу, как человек, только что очнувшийся, и увидел, что на Патриарших вечер» [2, с. 43]. Але Берліоз чув ту саму історію: «Ваш рассказ чрезвычайно интересен, профессор, хотя он и совершенно не совпадает с евангельскими рассказами» [2, с. 44]. Отже, про подробиці допиту ми дізнаємося від Воланда. У 16 розділі маємо сон Івана Бездомного про страту Ієшуа. Розділи 25 та 26 – це власне роман Майстра, який після чудодійного повернення з попелу перечитує Маргарита. М. О. Булгаков не переповідає Євангелій, а подає власне бачення подій.

Офіційна влада забороняла включати у твір біблійну тематику, тому роман М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» не був опублікованим за життя автора. М. Чудакова пише: «Примерно двумя годами раньше М. О. Булгаков, как рассказывала нам Елена Сергеевна, читал роман (или часть его) И. Ильфу и Е. Петрову. И едва ли не первой их репликой после чтения была такая: „уберите «древние» главы – и мы беремся напечатать“». Реакцию М. О. Булгакова Елена Сергеевна передавала своим излюбленным выражением: «он побледнел» [8, с. 629].

Головними героями «новозаповітних розділів» є Ієшуа, Пілат та Левій Матвій. Вони фігурують не тільки в романі Майстра, але й з'являються у романі про Майстра. Ієшуа як безсмертний правитель царства «світла» просить Воланда забрати Майстра з собою і в нагороду дати спокій. Левій Матвій приносить цю звістку Воландові особисто на дах бібліотеки в Москві, коли «повелитель тіней» вже збирається в останню путь. Пілата ж Майстер сам відпускає до Ієшуа, даючи йому свободу: «Мастер как будто бы этого ждал уже, пока стоял неподвижно и смотрел на сидящего прокуратора. Он сложил руки рупором и крикнул так, что эхо запрыгало по безлюдным и безлесым горам: Свободен! Свободен! Он ждет тебя! – Горы превратили голос мастера в гром, и

этот же гром их разрушил» [2, с. 370]. «Мы теперь будем всегда вместе, – говорил ему во сне оборванный философ-бродяга, неизвестно каким образом ставший на дороге всадника с золотым копьём. – Раз один – то, значит, тут же и другой! Помянут меня – сейчас же помянут и тебя! Меня – подкидыша, сына неизвестных родителей, и тебя – сына короля-звездочета и дочери мельника, красавицы Пилы» [2, с. 310], – обидва вони безсмертні.

Позицію автора щодо достовірності Євангелій виражають репліки Волагда: «Помилуйте, – снисходительно усмехнувшись, отозвался профессор, – уж кто-кто, а вы-то должны знать, что ровно ничего из того, что написано в Евангелиях, не происходило на самом деле никогда, и если мы начнем ссылаться на Евангелия как на исторический источник...» [2, с. 44], – та Іешуа: «за тобою записано немного, но записаного достаточного, чтобы тебя повесить. – Нет, нет, игемон, – весь напрягаясь в желании убедить, говорил арестованный, – ходит, ходит один с козлиным пергаментом и непрерывно пишет. Но я однажды заглянул в этот пергамент и ужаснулся. Решительно ничего из того, что там записано, я не говорил. Я его умолял: сожги ты, бога ради, свой пергамент! Но он вырвал его у меня из рук и убежал. – Кто такой? – брезгливо спросил Пилат и тронул висок рукой. – Левий Матвей» [2, с. 24]. Б. Соколов зауважує: «Левий Матвей восходит к евангелисту Матфею, которому традиция приписывает авторство „логий“ – древнейших заметок о жизни Иисуса Христа, которые легли в основу трех Евангелий: Матфея, Луки и Марка, называемых синоптическими» [6, с. 390].

Спільне та відмінне у викладі подій в канонічних Євангеліях та чотирьох «новозаповітних» розділах роману М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» не є випадковим, а допомагає найбільш адекватно втілити авторську позицію:

1. В Євангелії від Матвія Іуда повісився до страти Ісуса: «І, кинувши в храм срібняки, відійшов, а потому пішов, та й повісився» [Мт. 27: 5]. У романі – з Іудю розправились розбійники за наказом Пилата: «Иуду этой ночью уже зарезали. <...> – Кто это сделал? – шепотом повторил Левий. Пилат ответил ему: – Это сделал я» [2, с. 320].

2. У романі нічого немає про суд Ірода, в Євангелії від Луки цей суд описаний: «І, дізнавшись, що Він із влади Ірода, відіслав Його Іродові, бо той в Єрусалимі також перебував тими днями. Коли ж Ірод побачив Ісуса, то дуже зрадив, бо він від давнього часу бажав Його бачити, багато про Нього чув, і сподівався побачити чудо яке, що буває від Нього. І багато питався Його, та нічого не відповідав Він йому. І стояли тут первосвященники й книжники, та завзято Його оскаржвали. Тоді Ірод із військом своїм ізневажив Його й насміявся, зодягнувши Його в яснобілу одіж, і відіслав до Пилата Його» [Лк. 23: 7–11].

3. У романі Іешуа розмовляв з Пилатом, а в Євангелії від Матвія – ні: «Тоді каже до Нього Пилат: Чи не чуєш, як багато на Тебе свідкують? А Він ні на одне слово йому не відказував, так що намісник був дуже здивований» [Мт. 27: 13–14].

4. В Євангелії від Івана Ісус – цар іудейський і засвідчує правду: «Ісус відповів: Моє Царство не із світу цього. Якби із цього світу було Моє Царство, то служба Моя воювала б, щоб не виданий був Я юдеям. Та тепер Моє Царство не звідси... Сказав же до Нього Пилат: Так Ти Цар? Ісус відповів: Сам ти кажеш, що Цар Я. Я на те народився, і на те прийшов у світ, щоб засвідчити правду. І кожен, хто з правди, той чує Мій голос. Говорить до Нього Пилат: Що є правда? І сказавши оце, до юдеїв знов вийшов, та й каже до них: Не знаходжу Я в Ньому провини ніякої» [Ів. 18: 36–38]. У романі Іешуа хоче зруйнувати храм старої віри та утвердити істину: « – Зачем же ты, бродяга, на базаре смущал народ, рассказывая про истину, о которой ты не имеешь представления? Что такое истина? И тут прокуратор подумал: «О боги мои! Я спрашиваю его о чем-то ненужном на суде» [2, с. 26].

5. В романі Пилат самотній, а в Євангелії від Матвія в нього є дружина: «Коли ж він сидів на судевім сидінні, його дружина прислала сказати йому: Нічого не май з отим Праведником, бо сьогодні уві сні я багато терпіла за Нього» [Мт. 27: 19].

6. В романі Пилат радиться не з народом юдейським про те, котрого з в'язнів відпустити, а з первосвященником: «В силу всего изложенного прокуратор просит первосвященника пересмотреть решение и оставить на свободе того из двух осужденных, кто менее вреден, а таким, без сомнения, является Га-Ноцри. И так?» [2, с. 36]. В Євангеліях Пилат радиться з народом юдейським: «Пилат же хотів догодити народові, і відпустив їм Варавву. І видав Ісуса, збичувавши, щоб розп'ятий був» [Мр. 15: 15]; «Він же втретє промовив до них: Яке ж зло вчинив Він? Я нічого, що на смерть заслуговувало б, на Нім не знайшов. Отже я покараю Його й відпущу» [Лк. 23: 22].

7. В Євангелії від Івана Ісус сприймає свій фатум спокійно: «І каже до Нього Пилат: Не говориш до мене? Хіба ж Ти не знаєш, що маю я владу розп'ясти Тебе, і маю владу Тебе відпустити? Ісус відповів: Надо Мною ти жодної влади не мав би, коли б тобі зверху не дано було; тому більший гріх має той, хто Мене тобі видав...» [Ів. 19: 10–11]. В романі Іешуа не хоче вмирати: « – А ты бы меня отпустил, игемон, – неожиданно попросил арестант, и голос его стал тревожен, – я вижу, что меня хотят убить» [2, с. 33], – попередньо іронізуючи над вартістю свого життя, « – Я могу перерезать этот волосок. – И в этом ты ошибаешься, – светло улыбаясь и заслоняясь рукой от солнца, возразил арестант, – согласишься, что перерезать волосок уж наверно может лишь тот, кто подвесил?» [2, с. 28].

8. В Євангелії від Івана Пилат не зумів піти проти волі кесаря, але слухав народ: «Після цього Пилат намагався пустити Його, та юдеї кричали, говорячи: Якщо Його пустиш, то не кесарів приятель ти! Усякий, хто себе за царя видає, противиться кесареві» [Ів. 19: 12]. В романі Пилат сам приймав рішення: «И со слухом совершилось что-то странное — как будто вдали проиграли негромко и грозно трубы и очень явственно послышался носовой голос, надменно тянущий слова: „Закон об оскорблении величества“» [2, с. 30].

9. У романі немає сцен знущання над Ієшуа перед стратою, в Євангелії від Матвія солдати глумляться над Ісусом: «Тоді то намісникові вояки, до преторія взявши Ісуса, зібрали на Нього весь відділ. І, роздягнувши Його, багрянлицю наділи на Нього. І, сплівши з тернини вінка, поклали Йому на голову, а тростину в правицю Його. І, навколішки падаючи перед Ним, сміялися з Нього й казали: Радій, Царю Юдейський! І, плювавши на Нього, хапали тростину, та й по голові Його били... А коли назнущалися з Нього, зняли з Нього плаща, і зодягнули в одержу Його. І повели Його на розп'яття» [Мт. 27: 27–31].

10. В Євангелії від Матвія Ісус дорікає Богові, що той його покинув: «А коло години дев'ятої скрикнув Ісус гучним голосом, кажучи: Боже Мій, Боже Мій, нащо Мене Ти покинув?» [Мт. 27: 46]. Натомість у романі М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» Левій Матвій кричав: « – Проклинаю тебе, Бог! <...> – Ты глух! – рычал Левий. – Если б ты не был глухим, ты услышал бы меня и убил его тут же. <...>. Левий подумал, что безумно поспешил со своими проклятиями. Теперь Бог не послушает его» [2, с. 174–175]. Ієшуа в романі не вимовив жодного слова ні по дорозі на Голгофу, ні будучи розп'ятим на хресті.

11. У романі біля гори Голгофи не було жодної людини, крім Левія Матвія. В Євангелії від Івана: «Під хрестом же Ісуса стояли Його мати, і сестра Його матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина» [Ів. 19: 25].

12. В Євангелії від Матвія після розп'яття стався землетрус: «І ось завіса у храмі роздерлась надвоє від верху аж додолу, і земля потряслася, і зачали розпадатися скелі, і повідкривалися гроби, і повставало багато тіл спочилих святих, а з гробів повиходивши, по Його воскресенні, до міста святого ввійшли, і багатьом із'явилися. А сотник та ті, що Ісуса з ним стерегли, як землетруса побачили, і те, що там сталося, налякалися дуже й казали: Він був справді Син Божий!» [Мт. 27: 51–54]. У романі була гроза, але неабияка: «Но не столько страшен палач, сколько неестественное освещение во сне, происходящее от какой-то тучи, которая кипит и наваливается на землю, как это бывает только во время мировых катастроф» [2, с. 383].

13. В романі тіло Ієшуа забрав Левій Матвій, а поховали солдати Пилата. В Євангелії від Матвія Ісуса поховав Йосип: «А коли настав вечір, то прийшов муж багатий із Ариматеї, на ім'я Йосип, що й сам був навчався в Ісуса. Він прийшов до Пилата й просив тіла Ісусового. Пилат ізвелів тоді видати. І взяв Йосип Ісусове тіло, обгорнув його плащаницею чистою, і поклав його в гробі новому своїм, що був висік у скелі. До дверей гробових привалив він великого каменя, та й відійшов» [Мт. 27: 57–60].

Прямими біблійними ремінісценціями в романі М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» є такі:

1. «Що є правда?» [Ів. 18: 36–38]. «Что такое истина?» [2, с. 26].

2. «Хіба ж Ти не знаєш, що маю я владу розп'ясти Тебе, і маю владу Тебе відпустити? Ісус відповів: Надо Мною ти жодної влади не мав би, коли б тобі зверху не дано було» [Ів. 19: 10–11]. «Я могу перерезать этот волосок. И в этом ты ошибаешься, – светло улыбаясь и заслоняясь рукой

от солнца, возразил арестант, – согласись, что перерезать волосок уж наверно может лишь тот, кто подвесил?» [2, с. 28].

3. «Після цього Пилат намагався пустити Його, та юдеї кричали, говорячи: Якщо Його пустити, то не кесарів приятель ти! Усякий, хто себе за царя видає, противиться кесареві» [Ів. 19: 12]. «И со слухом совершилось что-то странное – как будто вдали проиграли негромко и грозно трубы и очень явственно послышался носовой голос, надменно тянущий слова: „Закон об оскорблении величества“» [2, с. 30].

М. О. Булгаков трансформує події Святого Письма в образну систему роману. Іешуа Га-Ноцрі – Ісус з Назарету, М. О. Булгаков дає імені арамейське звучання, а прізвищу – єврейське з метою запобігання миттєвих асоціацій з біблійним Сином Божим. Іешуа 27 років (євангельському Ісусу – 33 роки), він не знає своїх батьків (в Євангелії від Матвія єврейське походження Ісуса простежено від Авраама). Іешуа родом з міста Гамали (Ісус – з Віфлеєму), Левій Матвій – єдиний учень Іешуа (Ісус мав 12 учнів) [5, с. 621]. Іешуа вірить, що всі люди добрі та проповідує ідеї істини (Ісус вважає себе царем та проповідує слово Боже).

Пілат та Левій Матвій істотно від біблійних персонажів не відрізняються. Пілат – прокуратор Іудеї, Левій Матвій – колишній митар. За М. О. Булгаковим, Пілат – звичайна людина, залежна від правлячої верхівки, яку мучать хвороби (як і всіх людей), яка сумнівається і робить все з позицій власної вигоди (Іешуа він захотів залишити у своїй резиденції як особистого лікаря). Проти влади кесаря Пілат піти не насмівся. Левій Матвій, побачивши високодуховність та гуманізм Іешуа, стає його учнем. Та врятувати наївного філософа від жорстокого світу він не зумів.

Роман «Майстер і Маргарита» – це роман про диявола. Воланд – образ теж незвичайний. М. Чудакова пише: «Приведем слова Булгакова, запоминившиєся Ермолинскому: „У Воланда никаких прототипов нет. Очень прошу тебя, имей это в виду“» [8, с. 629]. Тобто, не слід шукати особистість, з якої був списаний Воланд. Це істота безсмертна, мудра, всесильна, трансцендентна.

Всупереч біблійній традиції в романі немає персоніфікованого образу Бога. Левій Матвій весь час записує щось на пергаменті: «Теперь Левий Матвей безнадежно записал острой палочкой так: „Бог! За что гневаешься на него? Пошли ему смерть“» [2, с. 171]. Це єдиний персонаж, який взагалі звертається до Бога: «потребовал у Бога немедленного чуда. Он требовал, чтобы Бог тотчас же послал Иешуа смерть» [2, с. 174], – причому Левій Матвій не був неуком, – «Он кричал о полном своем разочаровании и о том, что существуют другие боги и религии. Да, другой бог не допустил бы того, никогда не допустил бы, чтобы человек, подобный Иешуа, был сжигаем солнцем на столбе» [2, с. 174]. Левій Матвій, розлючений, проклинає Бога: «Я ошибался, – кричал совсем охрипший Левий, – ты бог зла! Или твои глаза совсем закрыл дым из курильниц храма, а уши твои перестали что-либо слышать, кроме трубных звуков священников? Ты не всемогущий Бог. Ты черный бог. Проклинаю тебя, бог разбойников, их покровитель и

душа!» [2, с. 174]. Коли почала насуватись гроза, Левій передумав: «Левій подумав, що безумно поспешил со своїми прокляттями. Тепер Бог не послушає его» [2, с. 175].

Іешуа не звертається до Бога і не проповідує віру в бога. Пілатові він заявляє, що «ходить, ходит один с козлиным пергаментом и непрерывно пишет. Но я однажды заглянул в этот пергамент и ужаснулся. Решительно ничего из того, что там записано, я не говорил. Я его умолял: сожги ты, бога ради, свой пергамент! Но он вырвал его у меня из рук и убежал» [2, с. 24]. Але натомість сам вірить: «Иешуа Га-Ноцри, веришь ли ты в каких-нибудь богов? – Бог один, – ответил Иешуа, – в него я верю» [2, с. 33].

Наскрізним є мотив «о боги, боги». Ці слова промовляє Пілат:

«О боги, боги, за что вы наказываете меня?» [2, с. 20];

«О, боги, боги! Или ты думаешь, что я готов занять твое место? Я твоих мыслей не разделяю!» [2, с. 33].

Ці ж слова вимовляє наратор:

«О боги, боги мои, яду мне, яду!» [2, с. 61], – та Майстер: «И ночью при луне мне нет покоя, зачем потревожили меня? О боги, боги» [2, с. 279]. Спільність мовних фігур зближує наратора, Майстра та Пілата як трьох виразників авторської позиції у творі. Пілат: «И ночью, и при луне мне нет покоя. О, боги!» [2, с. 311].

Автор використовує подібну формулу для ліричних відступів:

«Боги, боги мои! Что же нужно было этой женщине?! Что нужно было этой женщине, в глазах которой всегда горел какой-то непонятный огонечек! Что нужно было этой чуть косящей на один глаз ведьме, украсившей себя тогда весною мимозами? Не знаю. Мне неизвестно. Очевидно, она говорила правду, ей нужен был он, мастер, а вовсе не готический особняк, и не отдельный сад, и не деньги. Она любила его, она говорила правду» [2, с. 210];

«Боги, боги мои! Как грустна вечерняя земля! Как таинственны туманы над болотами. Кто блуждал в этих туманах, кто много страдал перед смертью, кто летел над этой землей, неся на себе неносильный груз, тот это знает. Это знает уставший. И он без сожаления покидает туманы земли, ее болотца и реки, он отдается с легким сердцем в руки смерти, зная, что только она одна» [2, с. 367].

Дослідивши моменти схожості, навіть тотожності деяких сцен роману «Майстер і Маргарита» та Євангелій, ми простежили, з якою метою М. О. Булгаков вводить в художню тканину роману біблійні тексти та переосмислює їх, як загострює та підкреслює деякі канонічні епізоди з метою найбільш адекватного втілення грандіозного авторського задуму – показати одвічні проблеми людського існування: проблему Вибору, Кохання і Свободи. Наскрізними ідеями роману є ідея Свободи та ідея Милосердя. Ідея милосердя знаходить своє втілення в сюжетній лінії Маргарити, а саме в епізоді з Фрідою. Маргарита ладна пожертвувати власним щастям заради спокою іншої людини.

«Новозаповітні розділи» не схожі за фабулою на жодне з канонічних Євангелій. М. О. Булгаков трансформує образну систему, модифікує імена, риси характеру, вчинки, змінює послідовність подій. Власне

біблійні ремінісценції втілені у проблемі істини, у впевненості підсудного, що прокуратор не має над ним влади, у мотивації видачі підсудного катом. Пілат та Левій Матвій істотно від біблійних персонажів не відрізняються. Іешуа – це зовсім не біблійний персонаж.

N. Zabolotska. Biblical reminiscences in Mikhail Bulgakov's novel «Master and Margarita».

Основными идеями в творчестве писателя являются идея Свободы и идея Милосердия. С целью наиболее адекватного воплощения грандиозного авторского замысла показать эти вечные человеческие ценности М. А. Булгаков обращается к каноническим Евангелиям как к своеобразной метаметафоре и трансформирует события Святого Письма в образную систему романа. В статье рассматриваются ключевые приемы введения в художественную структуру романа «Мастер и Маргарита» библейных текстов, реминисценций, постоянных рефренов и формул.

N. Zabolotska. Biblical reminiscences in Mikhail Bulgakov's novel «Master and Margarita».

The basic concepts in writer's works are the idea of Freedom and the idea of Mercy. In order to fulfill the grandiose author's plan to show the eternal human values in the most adequate way Mikhail Bulgakov refers to canonical Gospels as the peculiar metametaphor and transforms the events of the Holy Scripture into the system of images of the novel. The article analyzes the main methods of the introducing the biblical texts, reminiscences, constant refrains and formulas into the artistic structure of the novel „Master and Margarita“.

Список використаної літератури

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту (Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена): ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства / переклад професора Івана Огієнка. – Львів : Українське Біблійне Товариство, 1988. – 1523 с.
2. Булгаков М. А. Собрание сочинений. В 5-ти т. – Т. 5. Мастер и Маргарита; Письма / редкол. Г. Гоц, А. Караганов, В. Лакшин и др.; подгот. текстов Л. Яновской, В. Гудковой, Е. Земской; коммент. Г. Лесскиса, В. Гудковой, Е. Земской. – М. : Художественная литература, 1990. – 734 с.
3. Дневник Елены Булгаковой / сост., текстол. подгот. и коммент. В. Лосева и Л. Яновской; всуп. статья Л. Яновской. – М. : Книжная палата, 1990. – 400 с.

4. Золотоусский И. Заметки о двух романах Булгакова // Литературная учеба. – 1991. – Кн. 2. – С. 147–165.
5. Лесскис Г. Последний роман Булгакова // Булгаков М. А. Собрание сочинений. В 5-ти т. – Т. 5. Мастер и Маргарита; Письма / редкол. Г. Гоц, А. Караганов, В. Лакшин и др.; подгот. текстов Л. Яновской, В. Гудковой, Е. Земской; коммент. Г. Лесскиса, В. Гудковой, Е. Земской. – М. : Художественная литература, 1990. – С. 607–664.
6. Соколов Б. В. Булгаков. Энциклопедия. – М. : Эксмо, Алгоритм, Око, 2007. – 831 с.
7. Соколов Б. В. Роман М. Булгакова «Мастер и Маргарита». Очерки творческой истории. – М. : Наука, 1991. – 176 с.
8. Чудакова М. О. Жизнеописание Михаила Булгакова. – М. : Книга, 1988. – 672 с.
9. Чудакова М. О. Михаил Булгаков: эпоха и судьба художника // Булгаков М. А. Избранное: для ст. шк. возраста / сост., авт. послесл. М. О. Чудакова. – М. : Просвещение, 1991. – С. 337–383.
10. Чудакова М. О. Пастернак и Булгаков: рубеж двух литературных циклов // Литературное обозрение. – 1991. – № 5. – С. 11–17.

